

pins, cap a la banda del Grau Vell», Coromines (*Pro-meteu* XII, § 3, p. 206). «S'ohiren mots, un dia, d'esclavitut o guerra, / y ab retròd respongueren --- pla y serra --- ensenyares lo crit *retronador* ---», Verdaguier (Manso, v. 4, en *Pàtria*, 54); «fins la carena de la serra --- no's percebia ben bé res; però se sentia un *retròd* meravellós, com si pugés d'un llunyà obrador --- la ciutat resplendia», Maragall (*Osterd.*, 152). *Retronador*, ib. *Retronament. Retronejar* [*SLitCosta*, 1868]. *Retronós*.

CULTISMES: *Detonar*, pres del ll. *detonare* [1868, *SLitCosta*]. *Detonació* [Lab. 1888]. *Detonador. Detonant. Tonitruant*.

¹ Com diria l'original, a restituir segons les lliçons erònies dels dos copistes: *crou P, tro B*. El text de Voragine porta, en els dos passatges: «tonitruum» i «quasi turrim moverent et tonitrum simulant», 606.10. — ² A Luarda, però junt amb *trono* 'tro', MzPi., *El Dial. Leon.*, § 3.2, però no en cap altra font asturiana. Notem la semblança amb la *tona* dantesca i amb la *tonaó* > *tenaó* catalana. Algun cas d'(*en*)toar «retumar» recollit a Galícia per Sarmiento (n. 1 del *DECH*), i el cast. ATUENDO AT-TONĪTUS, en el sentit de resso majestàtic. — ³ El ll. *tonare* res tenia d'onomatopèic en el seu origen (ni es relacionava tampoc amb el gr. *τόνος* 'to', i els seus succedanis romànics i germànics moderns, al. *ton, tönen* etc.): car es tracta d'un mot heretat de l'arrel indoeuropea STEN/TEN-, aplicada al gemec i a d'altres remors (gr. *στένω*, ags. *stenan*, al. *stöhnen*, lit. *stenù*, paleosl. *stenjo*), que en llatí i en germànic (*thunder, donner* etc.) es va aplicar, de més a més, al tro, en la variant sense s-; i en sànscrit, aquest sentit es troba en la variant en st-: vèdic *stanáthah* m. 'tro' (*Rig Veda* v, 833), *stanayáti* 'trona' (v, 83.7, 8; cf. 83.6). Cf. Pok., *IEW*, 1021, 22ss. — ⁴ Formes reveladores, semblants, també en alguns parlars de Gascunya molt conservadors. En el territori de l'ALGC.: *trunít* (Saurat) o *truit* (Le Port d'Aulús) a l'Alta Arieja; *trunéire* en el tolosà; *trunúire* a Moissac i Puymirol; mentre que, cap a Agén *tunídre* ha mantingut quasi la forma llatina, mapa 818 («tonnerre»); i, en el Coserans, reaccionant el verb *tuá* sobre el substantiu, és, a la inversa, *túits* (pl.), sense r enlloc; doncs, en aquestes zones, les formes anàlogues i amb -id-, s'han estès al verb: *túidó* o *trunido* per a «il tonne» al Port d'Aulús i a Auzat-Saurat. Més detalls en el meu llibre «El Parlar de la V. d'Aran», ja redactat, s. v.

Tronat m., V. *tribuna* (TRIBUT)

TRONC, del ll. TRŪNCUS 'tronc d'arbre o de cos humà', primerament adjectiu amb el sentit de 'despullat o tallat de la rama', 'mutilat, sense membres'. □ ⁵ 1.ª doc.: Lull.

En Lull en les dues accepcions fonamentals, si bé en ampli ús literari; la humana: «lo clergue ymaginava les penes infernals --- com los corsos dels hòmens seran tots blancs com a *troncs* de foc, e estaran tots

temps los uns sobre los altres --- majors muntanyes que lo munt de Canigó», *Merav.* (cap. 121, *NCL* iv, 308.5); en l'*Arbre de Sciència* veu en l'*arbre humanal, tres troncs*, amb les *rajls* fent-hi llur ofici; en el *Llibre del Gentil* ens pinta cinc arbres amb llurs troncs i branques, on tenen la seva veu cada un dels atributs de la moral, la fe i el saber (veg-ne les antigues figures, pp. 9, 29, 37, 42, 50). Més materialment ens parla l'autor del *Curial* del *tronc* d'una llança que ha penetrat en «los pits» d'un cavaller (i ii, 7).

En lèxics des de JMarc (§§ 1177, 1438); Busa-N.: «tronc de arbre: truncus, stipes, codex; t. de cart: cardui scapus; t. de herba: caulis»; OPou: «--- llenya verda ---, dreta o torta; *tronc* o tió: titio; estelles ---; tió o *tronc* encès: torris», «lo *tronc* del arbre: codex, stipes, truncus, lignum», «lo *tronquet* de la herba: caulis, scapus» (*Th. Pu.*, 59). Resta viu pertot (pron. *trōŋ* en els dialectes nòrdics, *trōŋk* en els del Sud); i en ús popular i rústic, almenys aplicat als dels arbres, i més als usats per a llenya: la resposta a la pregunta 'tions' és en molts llocs *trōŋs* (fins al cap dels Pirineus: Àreu, 1933).

El cast. *troncho* [1400] es té per provinent del llatí TRŪNCŪLUS diminutiu de TRUNCUS; etimologia que sembla imposar-se des del punt de vista cast. i romànic. Per més que un tronxo no sigui ben bé un tronquet, ni sempre gaire petit; i per més que *trunculus* a penes es trobi en llatí (fora d'un eventual ús diminutiu), només en Celsus amb el sentit de 'munyó de membre mutilat'; i encara que no hi hagi gaire descendència romànica de TRUNCULUS: fora d'un roms. *trunchiu*; però tanmateix hi ha port. *troncho* com a adj. i subst. per a 'mutilat' i 'munyó'.¹ Com que el trànsit semàntic és concebible, i l'evolució fonètica és enterament conforme a la fonètica del portuguès i del castellà, és difícil, però, dubtar d'aquesta etimologia.

L'única objecció ferma vindria del cat. *tronxo*: si aquesta etimologia TRUNCŪLUS és certa, no és que *tronxo* sigui rebut «probablement per conducte del cast.», com diu *AlcM*, sinó que hauria de ser un veritable, i indiscutible, castellanisme: com sigui que un tractament x, de cl, és absolutament impossible, no sols en català, sinó, ni més ni menys, en mossàrab.

Notem que *tronxo* és un mot ben arrelat i general en la nostra llengua, per cert no pas amb la pronúncia en ò oberta que li atribueix *AlcM*: el mot es pronuncia amb o tancada (mai no ho he sentit altrament); pertot, si bé es veu que hi ha oberta a Men. i Mall., on ja el registren amb aquesta vocal FebCard. i el ⁵ *DFgra.*: «*tronxo*: el tronc de les hortalisses; *trōŋxo* de col, fig. l'home torpe». D'altra banda és innegable que *trōŋxo* avui està ben arrelat en tot el domini, sense cap regust foraster, ni es pot dir que hagi tingut concurrents (si no és *CALUIX*, que no és ben bé el mateix): així no sols en català central sinó fins al NE., car em consta igual usat a les comarques gironeses (fins ross., diuen), i usat per escr. del NE., de lèxic irreprotxable: «allavors, com plogut del cel, vingué un tronxo a tombar-li 'l barret, promoguent una riota general» (*Sang Nova* iv, § 2, 257).